

1 CHRÉMATONYMA

1. ZÁKLADNÍ OTÁZKY ONOMASTICKÉ TEORIE A TERMINOLOGIE

1.1 ONOMASTIKA A JEJÍ ROZDĚLENÍ

Onomastika je jazykovědná disciplína s jistou mírou samostatnosti danou charakterem zkoumaného materiálu (vlastní jména neboli propria). Zjednodušená definice: nauka o vlastních jménech, o jejich povaze, tvoření a fungování. Vlastní jména tvoří v každém jazyce specifickou pojmenovací soustavu, která funguje na základě jistých systémotvorných pravidel a zákonitostí. Dílčí soustavy pak tvoří jednotlivé třídy proprií rozdělené podle druhu pojmenovávaných objektů a ty jim vtiskují specifické rysy. Srov. např. osobní a místní jména *Jan, Novák, Pepíček, Bohunice, Dolany, Staré Město, Benešov, Dlouhé louky, Svitava*. Specifické případy: *Josef Opava* nebo starobylé toponymické typy mající podobu shodnou s antroponymy (městys *Vladislav*, vesnice *Gajer*, místní část *Zahradníci* atd.).

Chrématonyma často vznikají tzv. transonymizací z jiných proprií. *Praha, Vltava* – hotel, kino, nebo jsou popisná (*Ústav pro jazyk český*).

Ve výše uvedeném smyslu je pak pravdivá spíše definice následující: **Onomastika je nauka o tvoření, fungování a povaze těchto onymických soustav.**

1.2 VLASTNÍMI JMÉNY SE TEDY OZNAČUJÍ:

1.2.1. Živé bytosti: souhrnný termín pro názvy živých bytostí je **bionymum**. Zahrnuje všechna vlastní jména živých nebo jakoby živých bytostí a jiných organismů, jež jsou fixovány v sociálních vztazích.

V jeho rámci se rozlišují: **1.2.1.1 Antroponyma** – vlastní jména jednotlivců nebo skupiny lidí (*Ondřej, Němci*) a nepravá antroponyma (pseudoantroponyma), tj. vlastní jména smyšlených osob včetně mytologických nadpřirozených bytostí (starobylý řecký bůh *Hermés*, princezna *Zlatovláska*, personifikované *Hoře* atd.). **1.2.1.2 Zoonyma** – vlastní jména skutečných živočichů (pes *Rek*) a nepravá zoonyma (pseudozoonyma), tj. vlastní jména živočichů smyšlených (včelka *Mája*). **1.2.1.3 Fytonyma** – vlastní jména rostlin: *Semtínská lípa*, dub *Napoleon* (pseudofytonyma – masožravá rostlina *Adéla*).

1.2.2 Neživé objekty a jevy: souhrnný termín pro jejich názvy je **abionymum**. Zahrnuje všechna vlastní jména neživých objektů a jevů, a to jak přírodních (hora *Sněžka*), tak člověkem vytvořených (město *Brno*).

Podle druhu pojmenovávaných objektů se rozlišují: **1.2.2.1 Toponyma (vlastní jména zeměpisná, geonyma)** – vlastní jména objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech (*Brno, Krkonoše, Svatka, Dolní pole*). Jména obydlených objektů se nazývají **oikonyma** neboli (vlastní) jména místní, jména neobydlených objektů bývají označovány jako **anoikonyma** neboli pomístní jména (**oronyma, hydronyma...**), viz NESČ.

1.2.2.2 Kosmonyma / astronyma – vlastní jména objektů nacházejících se mimo Zemi, tj. galaxií, planet, hvězd včetně jejich objektů, umělých kosmických těles atd., např. *Saturn*. Toponyma a kosmonyma bývají někdy společně označována jako **geonyma**.

1.2.2.3 Chrématonyma – vlastní jména lidských výtvorů, které jsou zakotveny nikoli v přírodě, nýbrž v společenských, ekonomických, politických a kulturních vztazích. Patří sem jména výrobků (jednotlivých – zvon *Václav*, produkovaných v sériích – zubní pasta *Elmex* – na internetu prezentována v různých druzích, např. *E. Sensitiv*), jména společenských institucí, organizací a zařízení (*Masarykova univerzita*, *Česká lékařská komora*), jména společenských jevů (*Štědrý den*) atd. – Hranice mezi jednotlivými druhy chrématonym mohou být plynulé (např. hotel *Racek* – vlastní jméno lodi i hotelu).

R. Šrámek (Úvod do obecné onomastiky, 1999, s. 70) rozeznává **tři typy fixace onymických objektů**: 1) geograficky prostorová, týká se geonym (toponym). Geonymické objekty jsou fixovány v geomorfologických systémech, které jsou topograficky zjištělné a kartograficky určitelné v bodech majících své souřadnice, popř. jsou lokalizovatelné vzhledem k bodům jiným: Hodslavice, ves 6 km jižně od N. Jičína. 2) Sociálně prostorová je vlastní všem bionymům, zvl. antroponymům. Přirozený prostor bionymických objektů představují sociální vztahy společnosti (rodina, příbuzenstvo, přátelské vztahy, škola, různé organizace, sociální vrstvy, etnické skupiny atd.). 3) Ekonomicky (nebo kulturně, politicky) prostorová f. je vlastní všem chrématonymům. Chrématonymické objekty jsou výsledky lidské činnosti určené pro systémy a vztahy ekonomické, kulturní, duchovní, politické atd. a odrážejí vyspělost, úroveň a společenskou vazbu lidské společnosti (národa, sociální skupiny atd.).

1.3 TĚMTO SKUPINÁM OBJEKTŮ ODPOVÍDÁ ZÁKLADNÍ ČLENĚNÍ ONOMASTIKY:

Antroponomastika – zabývá se vlastními jmény osobními neboli antroponymy; **toponomastika** – zabývá se vlastními jmény zeměpisnými neboli toponymy; **chrématonomastika** – zabývá se chrématonymy. Toto tradiční rozdělení je podle potřeby doplňováno termíny označujícími disciplíny dílčí, např. zoonomastika – věda zabývající se zoonymy, nebo disciplíny nadřazené, např. bionomastika – věda zabývající se bionymy.

Onymie je soubor vlastních jmen na jistém území, v jistém jazyce a v jisté době. **Antroponymie** je soubor antroponym na jistém území, v jistém jazyce a v jisté době, podobně **toponymie**, **chrématonymie** atd.

Závazná onomastická terminologie byla poprvé publikována v díle Svoboda, J. et al.: Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky, *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV* 14, 1973, a v relativní úplnosti byla uvedena v NESČ, 2016.

LITERATURA: KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.) *Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2016 (dostupné z www.czechency.org).

1.4 ZÁKLADY ONOMASTICKÉ TEORIE
1.4.1 Předmětem onomastického výzkumu jsou **vlastní jména** neboli **onyma, propria**. Vlastní jména představují jazykové znaky vyznačujícími se zvláštnostmi ve své obsahové a formální stránce. Od apelativ se odlišují především svou specifickou významovou náplní a cílem fungování. Vlastní jméno totiž nemá významový obsah, vytvářený

souhrnem významových rysů (designát), nýbrž vždy jen odkazuje ke zcela určitému konkrétnímu jedinci nebo jednotlivině (denotátu). Z uvedeného vyplývá, že zatímco **apelativa určují druh, třídu objektů (velkoměsta, děti, knihy), propria pojmenovávají a identifikují jednotlivé objekty v rámci téhož druhu (Brno, Evička, Babička, Zapadlí vlastenci).**

Hlavní funkcí proprií je propriálně pojmenovaný objekt v rámci objektů téhož druhu individualizovat (ohraničit jej jako neopakovatelnou jednotlivinu), diferencovat (odlišit ho od ostatních objektů téhož druhu) a „lokalizovat“ jeho pozici („umístění“) v systému daných objektů, tj. zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, sociálně konvenčních, kulturních nebo ekonomických vztahů. (R. Šrámek, Úvod do onomastiky, 1999).

David: Funkce vlastních jmen v komunikaci: referují k jedinečnému objektu, který identifikují a odlišují od ostatních objektů téže třídy.

Zcela jednoduše řečeno: **vlastní jméno je jazykový prostředek, který pojmenovává určitý jednotlivý objekt (osobu, místo, lidský výtvor) a odlišuje ho od ostatních objektů téže třídy.**

1.4.2 Plní tedy propria především funkci pojmenovací, identifikační, individualizační, diferenciativní a lokalizující. Tyto funkce jsou považovány za hlavní onymické funkce, jejich plnění je pro každé vlastní jméno závazné. Jsou navzájem propojeny a vyplývají ze základního účelu vlastních jmen v komunikaci: **pojmenovat jeden určitý objekt nezaměnitelný s jiným – f. pojmenovací neboli nominační** (např. jednoho člověka s nezaměnitelnou totožností - **f. identifikační**), **označit ho jako jednotlivce nebo jako jednotlivinu (f. individualizační)**, vyjadřuje určitost a singularnost, i když může být tento objekt jednoduchý (jeden člověk) nebo složený (tvoří ho množina členů - jeden rod, jeden národ, obyvatelé jedné lokality), **odlišit ho od ostatních podobných objektů stejného druhu (f. diferenciativní)**, **lokalizovat (f. lokalizační, lokalizující)**, tj. zařadit propriálně pojmenovaný objekt do určitých věcných, sociálně konvenčních, kulturních nebo ekonomických vztahů. Tento detailní popis nebude u kolokvia vyžadován, je zde uveden pouze pro lepší pochopení onymických funkcí.

Pokud jméno tyto funkce plnit přestane, přestává být vlastním jménem, a buď zaniká (jako např. mnohá německá pomístní jména v pohraničí po vysídlení Němců po 2. světové válce nebo zaniklé výrobky a firmy), nebo dochází k jeho apelativizaci, tj. k přechodu propria v apelativum, např. antroponymum *Švejk* 'konkrétní literární postava' > *švejk* 'šprýmař, (mazaný) ulejk'. X Jména užívaná jakoby bez objektu: Dnes má svátek Jaroslav (vývěska v květinářství).

Vysvětlení: Jména užívaná jakoby bez objektu, ale je to je zdání, neboť referují k otevřené třídě objektů. Ten, kdo toto oznámení čte, si jméno vztáhne k nějaké konkrétní osobě ve svém okolí. Je to původně opis z kalendáře, kde se za jmény skrývaly konkrétní osoby – světcí. Tyto nápisy tedy těží ze staré

tradice. Takové soupisy jmen byly a jsou sestavovány z praktických důvodů (kalendáře, telefonní seznamy, jízdní řády), tradice svátků, vytváření jmen nesvětceckých atd.

1.4.2.1 Další funkce proprií (specifikováno na chrématonyma)

Vedle základních onymických funkcí, tj. **pojmenovací, individualizační, identifikační, diferenciacní, lokalizační**, plní chrématonyma ve společenské komunikaci ještě funkce další.

Např. pro sériově vyráběné výrobky (pragmatonyma) vyčleňuje Knappová navíc **funkce pasivní a funkce aktivní**. Do **pasivních** patří **funkce mimojazykové** – jména podávají informace o složení výrobku (zubní pasta *Fluora*), chuti (sušenky *Anýzky*), jeho určení (mýdlo *Interhotel*), informace o velikosti, množství, tvaru (sýr *Delta*), barvě, kvalitě (káva *Extra speciál*), místě výroby (*Pardubický perník*, salám *Poličan*), informace o vynálezci, popř. původci (francouzská léčivá kosmetika *Payot* – podle lékařky stejného jména), o době jeho vzniku (džus *Pirueta* vznikl v době v ME v krasobruslení v Bratislavě), o jeho příležitostném uplatnění (bonboniéra *MDŽ*, valentinky...). Je-li ve funkci chrématonyma užito propria, poskytuje zároveň odkaz na možné encyklopedické znalosti o užitém jméně (salám *Herkules*). **Funkce jazykové** udávají, že jde o propria, a zároveň o něm poskytují informace tvaroslovné (rod, č., pád, vzor), slovtvorné (způsob tvoření, pojmenovací postup), lexikálně sémantické a etymologické.

Funkce aktivní, tj. funkce, které ve společenské komunikaci chrématonymum plní. Do komunikace patří další komunikační prostředky jako obaly, reklama apod. Hlavní jsou **f. pojmenovací, identifikační, individualizační, diferenciacní, lokalizační** – jméno individualizuje, diferencuje výrobek jednak v souboru různorodého zboží, jednak – a to především – v souboru výrobků stejného zboží (mýdel, sýrů, cigaret...). **Další funkce: f. komunikační** – je uskutečňována na základě známosti denotátu a jeho jména účastníkům řečové komunikace; její součástí je i **f. deiktická**. **Charakterizační f.** – charakterizuje výrobek z hlediska jeho složení, barvy, tvaru, velikosti, kvality, původu, určení, doby vzniku. Důležitá je funkce **konotační, asociací; jméno má navodit k výrobku pozitivní vztah, probudit v zákazníkovi konotace či asociace a) spojené s průmyslovým a spotřebitelským charakterem zboží**, týkající se se kvality, účelnosti, vzácnosti (bonboniéra *Orchidea*), výhodnosti koupě, společenské prestiže (mýdlo *Diplomat* – tu hrají důležitou roli i značky), **b) působící na smyslové vnímání, emoce a představivost**, např. o trávení volného času (mléko *Piknik*), cestování, exotice, vkusu, kráse, elegance, módnosti, **c) intelektuální**, např. z oblasti lingvistiky, historie, literatury (víno *Bušek z Velhartic*), a encyklopedických znalostí vůbec; důležité je tu spojení s národní a mezinárodní kulturou. U základů apelativních vyplývají možné konotace z výchozích apelativních významů, u základů propriálních je důležité, jakým dojmem jméno působí, jakou symboliku, popř. i magický význam mají (*Bivoj* – silný muž, *Paříž* – elegance, módnost). Pozitivně působí i jména sympatických literárních postav, mytologických bytostí, dalekých zemí nebo měst (příchut' exotiky), u

ženských jmen se někdy užívá jejich symbolu ženskosti, něžnosti a krásy, ženského smyslu pro módu, praktičnost... **Funkce eufonická** působí přes zvukové vyznění jména, záleží také na národní a profesní příslušnosti (určité seskupení fonémů známé jen odborníkům, dř. např. *bio-*). Při tvoření jmen výrobků s akcentem na eufonii se užívá reduplikací a aliterací. **F. emocionální, psychologická** – jméno působí na emoce a psychiku zákazníka, upoutává jeho pozornost a vybízí ke koupi výrobku. **F. reklamní** zároveň výrobek propaguje, reprezentuje jeho zavedeného výrobce.

Cílem jazykové kultury v oblasti pragmatonym je jejich optimální fungování ve společenské praxi, tj. musí vyhovovat po stránce jazykové, legislativní, aspekty mimojazykové by měly odpovídat stavu národní společnosti.

Ze základních onymických funkcí vyplývají všechny vlastnosti a systémové jevy, které jsou charakteristické pro vlastní jména a které na obecné úrovni tvoří opozici vůči vlastnostem a funkcím apelativ. Obecná lexikologie považuje *propria* za tzv. druhou vrstvu jazyka, a to ze dvou důvodů:

1.4.3 ODLIŠNOST APELATIVNÍHO A PROPRIÁLNÍHO VÝZNAMU.

Apelativum s významem o pojmové hodnotě nám pomůže při jeho vyslovení nebo vybavení připomenout si alespoň podstatnou část významových rysů, které vytvářejí pojem daného slova: např. *most* 'zařízení pro přechod, přejezd přes řeku, údolí nebo jinou překážku', dále 'něco, co most připomíná' (apel. význam) x toponymum *Most* 'město v severních Čechách' (onymický význam); podobně adjektivum *pokorný* 'takový, který projevuje pokoru' x příjmení *Pokorný* 'konkrétní osoba mužského pohlaví v daném kolektivu', nebo *babička* 'matka jednoho z rodičů', 'stará žena', 'porodní asistentka', nář. 'protěž' x chrématonymum *Babička* 'kniha, dílo B. Němcové'. Spojitost *propria* *Most*, *Pokorný*, *Babička* se slovy *most*, *pokorný*, *babička* je čistě geneticko-etymologická a její průhlednost není podmínkou existence těchto *propria* (*Most*, *Pokorný*, *Babička*), proto i nejasná jména mohou plnit své onymické funkce spolehlivě: *Jan* 'Bůh je milostivý', obec *Náklo* (< *nákel* 'vlhké, naplavené místo poblíž řeky, porostlé vrbami, kde klíčí vrboví', francouzská kosmetika *Payot*).

1.4.4. APELATIVNÍ A ONYMICKÝ OBJEKT

Jevy, objekty, skutečnosti, které nás obklopují, jsou primárně pojmenovány apelativem (tzv. apelativní objekty). Každý z nich se může stát objektem onymickým, tj. objektem nazvaným *propriem*, **jestliže ve společenské komunikaci vznikne potřeba s tímto objektem manipulovat jako s jednotlivinou. Konkrétní vlastní jméno je pak vnějším jazykovým výrazem této společenské potřeby.** Opačný proces je apelativizace. Ta tkví v procesu zbavení individuality tím, že se zobecní jedna vlastnost (popř. jejich komplex): *Švejka* > *švejka*. Toto zobecnění se u chrématonym opírá o jeden důležitý předpoklad, totiž nadprůměrnou frekvenci a reprodukci vztahu objekt – vlastní jméno, podle toho, zda jde o výrobu kusovou či sériovou. To je okolnost, která tvoří **charakteristický rys chrématonymie a která stojí u pramene nejasností s jejich propriální nebo apelativní interpretací** (cigarety zn. *Sparta*, *sparta*).

Doplnění

Apelativizace je proces, kdy se z vlastního jména (*propria*) stává obecné jméno/apelativum: *švejk*.

Proprializace/onymizace je proces, kdy se z obecného jména (*apelativa*) stává vlastní jméno: osada *Smrk*, román *Žert*, příjmení *Kovář*.

Transonymizace je proces, kdy je vlastní jméno jednoho objektu přeneseno na jiný jedinečný objekt: typické pro chrématonyma: salám *Vysočina* podle oblasti *Vysočina*.

Podle Šrámka tvoří onymické objekty dvě skupiny: **1.4.4.1 jednotliviny** – literární díla... Vícenásobný výskyt těchto *proprií* vázaný vždy na jiné objekty je vícenásobnou reprodukcí motivačních a jazykově pojmenovacích okolností (časté příjmení *Novák*). Pokud je těchto jmen více (*Praha* – toponymum, kino, restaurace) jsou vázané na jiné objekty (na základě určitého motivu se na jeden objekt přeneslo jméno objektu jiného: město *Praha* > kino *Praha*). **1.4.4.2 objekty hromadné** (někteří lingvisté nepovažují jejich označení za vlastní jména), a to **heterogenní (nestejnorodé)** – např. etnonymum *Čech* = Petr Novák, Jan Skládal, a **homogenní (stejnorodé, jejich prvky jsou vzájemně zaměnitelné)** produkované v sériích, řadách atd. – letadlo v sérii typu Tupolev M 154.

1.4.5 PEVNÉ SPOJENÍ PROPRIA S POJMENOVANÝM OBJEKTEM.

Vlastní jména jsou s pojmenovávaným objektem spojena přímo, přímo poukazují na daný živý nebo neživý objekt a vyčleňují jej tak z množiny objektů charakterizovaných určitou společnou vlastností: díla B. Němcové – *Babička*, *Dobrý člověk*, *V zámku a podzámčí*. Tímto rysem se tedy *propria* odlišují od *apelativ*, která jsou definována svým smyslem, a proto mohou označovat celé třídy objektů. Onymie daného jazyka (dialektu) je se systémem tohoto jazyka (dialektu) spjata prostřednictvím lexikálních prostředků, pojmenovacích postupů, slovtvorných možností apod. Od *apelativní* sféry se však odlišuje plněním speciálních funkcí, což způsobuje i specifikaci užitých jazykových prostředků. Všechna *propria* (např. *Brno*, *Pokorný*, *Vítámvás*, *Dlouhé louky*, *U zabitého letce*, *Pod vršky proti Medličkám*, *třída Politických vězňů*, *restaurace U Medvídků*, *Bible kralická*, *USA*, *Jak jsem poznal vaši matku*) jsou substantiva.

LITERATURA: FILIPEC, J. – ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*, 1985; KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*, 1989; LUTTERER, I. – ŠRÁMEK, R. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 1997; NESČ; PLESKALOVÁ, J. *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010*, 2011; ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*, 1999, 11–12.

1.5 VZTAHOVĚ MODELOVÁ A STRUKTURNÍ ANALÝZA PROPRIÍ

Základní pojmenovací motivy všech *proprií* lze postihnout čtyřmi tzv. vztahovými modely: A 'poloha, směr' pojmenovávaného objektu (jméno „odpovídá“ na otázky kam, kde, odkud); B 'druh' pojmenovávaného objektu (co tam je), C 'vlastnost objektu' (inherentní i založená na ději, příp. na vztahu k jinému objektu – jaký...), D 'posesivita i jiný vztah k osobám'. Jazykové ztvárnění VM postihují modely strukturní (SM - slovtvorné, názvotvorné) a v jejich rámci typy (slovtvorné strukturní, názvotvorné). Pomocí VM a SM, ST lze postihnout celý pojmenovací proces: OJ *Malák* (VM C, SM Sd, ST -ák); MJ *Benešov* (VM D, SM Sd, ST -ov), chrématonymum *Poličan* (VM A, SMd, ST -an).

---

2 CHRÉMATONYMUM A JEHO ROZDĚLENÍ

2.1 CHRÉMATONYMICKÝ OBJEKT

Je to objekt, který vznikl lidskou činností, není zakotven v přírodě, nýbrž v ekonomických, politických, kulturních aj. vztazích. Chrématonymické objekty (dále **ch.o.**) vznikají ve společenské komunikaci z potřeby příslušný konkrétní předmět v komunikaci individualizovat, pojmenovat. Podle své povahy se rozlišují: **2.1.1 ch.o. jednodenotátové**, unikátní (např. Kunderův román *Žert*, parník *Vyšehrad*, taková chrématonyma bývají nazývána též **unikátonyma**); **2.1.2 ch.o. vícedenotátové**, a to **2.1.2.1 hromadné stejnorodé objekty**, zejména ty, které vznikly sériovou výrobou (**sérionyma**, např. auto *Škoda Superb*, *Čokopiškoty*, lék *Jovesto*). Jménem lze individualizovat i jeden chrématonymický prvek, kus z dané série (unikátonymem, např. jedno letadlo v sérii typu Tupolev M 154 neslo jméno *Luhačovice*). **Ch.o.** a jejich vlastní jména jsou zpravidla ustáleny, ovšem průběžně se vyvíjejí v závislosti na ekonomických, hospodářských, kulturních a politických vztazích ve společnosti.

LITERATURA: HUBÁČEK, J. Chrématonyma v železničářském slangu. *CHHTP*(= Chrématonyma z hlediska teorie a praxe), 1989, 138–144; KNAPPOVÁ, M. Funkční a jazykově kulturní aspekty pragmatonym. *CHHTP*, 1989, 27–34; KNAPPOVÁ, M. Chrématonyma. In Rzetelska-Feleszko, E. & A. Ciešlikowa (eds.), *Slowiańska onomastyka* 2, 2003, 375–381; MAJTÁN, M. Klasifikácia chrématonymie. *CHHTP*, 1989, 7–13; NESČ; PÍCHA, E. Informačná hodnota chrématonym. *CHHTP*, 1989, 35–44; ŠRÁMEK, R. Chrématonymický objekt. *CHHTP*, 1989, 13–20; Šrámek, R. Úvod do obecné onomastiky, 1999, 12–14.

2.2 CHRÉMATONYMUM

Vlastní jméno lidských výtvorů, které jsou zakotveny nikoli v přírodě, ale v ekonomických, politických, kulturních, historických aj. vztazích. Jejich soubor je značně různorodý a proměnlivý, s hranicí prostupnou s apelativy. Zvláště chrématonyma sériově vyráběných produktů (pragmatonyma) mají blízko k apelativům, protože u nich nejde o identifikační vztah mezi jménem a singulárním denotátem, nýbrž o vztah mezi jménem a singulární sérií, jež může být reprezentována libovolným výrobkem z příslušné série, protože každý výrobek v dané sérii má tutéž množinu pozorovatelných vlastností. (Cigarety zn. *Sparta*, v komunikaci: “dej mi jednu *spartu*“.)

Chrématonyma jsou součástí nadřazené třídy abionym. Člení se na:

2.2.1 jména společenských jevů, jako jsou **2.2.1.1** časové pojmy, např. epochy, svátky (*Vánoce*, *Štědrý den* – **chrononymum**), **2.2.1.2** dějinné události (*Pražské povstání* – **akcionymum**), **2.2.1.3** společenská ocenění jako vyznamenání, tituly – **faleronymum** (srov. lat., např. *Řád bílého lva*);

2.2.2 jména společenských institucí (**ergonymum/institucionymum**), a to **2.2.2.1** vojenských, politických apod. (*Občanská demokratická strana*), **2.2.2.2** správních, zákonodárných, administrativních (*Parlament ČR*), **2.2.2.3** hospodářských, průmyslových, obchodních (*Česká*

národní banka), též **obchodní jméno**, 2.2.2.4 školských, kulturních, vědeckých, zdravotnických apod. (*Masarykova univerzita, Národní divadlo*);

2.2.3 jména výsledků společenské činnosti jako 2.2.3.1 diplomatických aktů (*Listina základních práv a svobod – aktonymum*), 2.2.3.2 jména výsledků umělecké činnosti (*Zapadlí vlastenci, Má vlast – ideonymum*), 2.2.3.3 jména jedinečných výrobků či předmětů, např. lodí (*Titanik – unikátonymum*), 2.2.3.4 jména dopravních spojů (expres *Smetana – porejonymum*), 2.2.3.5 jména spotřebních či užitkových předmětů – **pragmatonymum**), a to 2.2.3.5.1 vyráběných průmyslově (motocykl *Jawa*, hodinky *Prim, Čokopiškoty*, pivo *Brouček*), 2.2.3.5.2 polnohospodářsky vypěstovaných plemen, odrůd apod. (slepice *Vlaška*, jablko *Spartan*). Pohybují se na hranici a) se zoonymy, b) s fytonymy.

Hraniční speciální subsystém tvoří zvláště ergonyma, neboť jsou zpravidla lexikálně a syntakticky motivována strukturovanými souslovnými pojmenováními obecnými, která byla transponována z prestižních důvodů do funkcí vlastních jmen (*Klub přátel výtvarného umění, Komerční banka*). Tato chrématonyma, např. *Ústav pro jazyk český AV ČR*, jsou bezprostředně spjata přímo s objektem, který jakožto apelativa popisují a v rámci příslušné předmětné kategorie (např. vědeckovýzkumných ústavů) jej vyčleňují, diferencují od ostatních. Na pojmenovaný objekt tak prostřednictvím jeho pojmového odrazu odkazují a identifikují jej stejně jako „pravá“ vlastní jména. K individuálnímu hodnocení se tedy druží rys hodnotící, v tomto případě rys společenské prestiže a významnosti.

Opakem jednoznačného víceslovného popisného chrématonyma jsou zkratky, často nahrazující víceslovné názvy typu *ČSOB*, specifikem jsou tzv. devokalizované zkratky (*Čechová*), např. pivo *Gambrinus Excelent* se zkracuje na devokalizovanou podobu *XCLNL*, podobně móda *HUSKY* se devokalizuje na *HSK*. Podobné zkratky jsou pro nezasvěcené téměř nesrozumitelné. Výsledkem závislosti onymického systému chrématonym na jisté proměnlivosti společenských, ekonomických, obchodních i kulturních poměrů dané společnosti je jejich různá míra komunikační stability. Zatímco chrononyma, akcionyma a ideonyma a do značné míry též jména kulturních, vědeckých a školských zařízení jsou poměrně konstantní, ostatní druhy chrématonym se vyznačují jistou proměnlivostí. Např. aktivně přestávají být užívána chrématonyma poplatná době jejich vzniku a existence, např. faleronyma (*Řád práce*), chrématonyma politických stran (*ODA*), chrématonyma průmyslových institucí (*Bonex*), obchodních institucí (*Kytkoland* jako prodejna květin, různé cestovní kanceláře) i hospodářských, jména průmyslových výrobků (projímadlo *Darmol*), nepěstovaných polnohospodářských odrůd (jablko *Železná reneta*, hruška *Solanka*), plemen aj.

LITERATURA: ČECHOVÁ, K. XCNLT aneb devokalizované zkratky chrématonym. *NŘ* 95, 2012, 220–223; DOKULIL, M. K problematice názvů společenských institucí a organizací. *CHHTP*, 1989, 44–54; GARANČOVSKÁ, L. Vymedzenie chrématonym v onymickom systéme. *AOn* (=Acta onomastica) L, 2009, 88–99; KNAPPOVÁ, M. Funkční a jazykově kulturní aspekty pragmatonym. *CHHTP*, 1989, 27–34; KNAPPOVÁ, M. Mají vlastní jména konec? In Moldanová, D. & M. Čechová (eds.), *Začátek a konec v jazyce a literatuře*, 2001, 137–139; KNAPPOVÁ, M. & L. KLIMEŠ. Chrématonyma. In Rzetelska-Feleszko, E. & A. Cieślikowa (eds.), *Słowiańska onomastyka 2*, 2003, 375–381; MAJTÁN, M. *Klasifikácia chrématonymie*. *CHHTP*, 1989, 7; MICHÁLKOVÁ, L. Současná tyronyma – názvy sýrů. *AOn* XLI–XLII, 2001, 193–202; NESČ; OLIVA, K. Chrématonymum v teorii a praxi. *AOn* XL, 1999, 152–155; ŠRÁMEK, R. & L. KUBA (eds), *Chrématonyma z hlediska teorie a praxe (CHHTP)*, 1989; ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*, 1999, 165.
